

קול צופיך

מרון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

אמור - תשס"א - מאת מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

בשביל המצוה, ואם כן צריך לקרוא שלש פרשיות ולא רק פרשה ראשונה כמו שאומר רש"י.

ותוס' עוד מאריכים בזה, והיוצא מדבריהם שיש בזה כמה שיטות. **שיטת ר"ת**: המתפללים מוקדם וקורין ק"ש מוקדם, סומכים על סברת ר' יהודה שמפלא המנחה הוא זמן ערבית. ולפיכך ק"ש שקורין בבית הכנסת עיקר. ופרשה ראשונה שקורין על המיטה בשביל המזיקים או כדי שישן מתוך ד"ת. **שיטת ר"י**: ק"ש שקורים מוקדם בבית הכנסת עיקר, כי יש תנאים שאומרים שזמן ק"ש לא מצאת הכוכבים אלא מעת שאנשים יושבים לאכול בליל שבת ואז אכלו מבעוד יום.

והרא"ש שם הביא סברת רש"י ועוד גאונים והוסיף, שלדידהו היו מברכים לפני ק"ש שעל המיטה "בא"ה אקב"ו על קריאת שמע". ואח"כ הביא סברת ר"ת וכתב, שרק בתפילת ערבית יכול לנהוג או כרבנן או כמו ר"י, אבל בקריאת שמע צריך לילה. ולבסוף כתב כמו סברת ר"י מבעלי התוס' הנ"ל.

ביאור מחלוקת התנאים במשנה

עד מתי זמן קריאת שמע? המשנה הביאה על זה ג' דעות. ויסוד מחלוקתם הוא כיצד לדרוש את הפסוק שהתורה אומרת "ובשכבך ובקומך". לדעת רבי אליעזר פירוש "ובשכבך" היינו בזמן "שבני אדם עוסקים לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר" (לשון רש"י ד, א), וכן הסביר רבנו יונה על הרי"ף. והוסיף רק"א בתוספותיו על המשנה את א', "ונמשך עד סוף האשמורה הראשונה דכל שדעתו לישן כבר בזמן ההוא". היינו, שרוב בני אדם או מתכוונים או בפועל הולכים לישון עד סוף האשמורה הראשונה, וזה סוף זמן קריאת שמע של ערבית. וחכמים ור"ג מסבירים: "ובשכבך" - "כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל זה כל הלילה" (לשון רש"י ד, ב), אלא שחכמים מקדימים עד חצות להרחיק את האדם מן העבירה, ולר"ג אין לו החשש הזה וע"כ לדעתו עד עמוד השחר.

גם לחכמים זמנה עד עמוד השחר

המשנה מביאה מעשה שבניו של רבן גמליאל באו מבית המשתה אחר חצות לילה, ושאלו אותו מה עליהם לעשות שכן לא קראו עדיין את שמע. ולכאורה לא מובן מה שאלתם הלא בפירוש המשנה אומרת שלדעת אפרס לקרוא עד שיעלה עמוד השחר? אלא אומרת הגמרא: שהוא יחיד וחכמים הם רבים, והסתפקו שמא ההלכה לא כמותו אלא כרבים, אמר להם רבן גמליאל שחכמים לא חולקים עליו, אומרים עד חצות זה רק גדר וסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה. והוסיף רש"י: ואעפ"כ מודים חכמים "היכא דאיתניס ולא קרא קודם חצות, עדיין זמן חיובה הוא, ומחייבי ונפיק ידי ק"ש בזמנא". היינו שמקיימים את המצווה ויקראו אותה עם ברכות לפניו ואחריה.

בירור מחלוקת ר"ג וחכמים

הגמרא (דף ד, עמוד א-ב) מבארת את דעת חכמים שאומרים עד חצות. שבאמת חכמים עשו סייג וגדר כדי להציל את האדם מן העבירה. והשאלה היא, בהבנת מחלוקת רבן גמליאל וחכמים, האם מה שחכמים אמרו עד חצות, זה בא לומר שהזמן הוא דוקא עד חצות ותו לא, או שמא נאמר שאין זה אלא הרחקה, אבל אם לא קרא יכול הלא לקרוא עד עמוד השחר עם ברכה. וכן בדברי רבן גמליאל שאומר שזמנה עד עמוד השחר, האם הוא מסכים לחכמים שזמנה לכתחילה הוא רק עד חצות כמו חכמים, וכך צריך להשתדל לעשות לכתחילה, אלא שאם לא קרא עד אז אומרים לו שיש לו עדיין זמן עד עמוד השחר; או שמא נאמר שאין ענין לעשות כן אפילו לכתחילה?

כיצד נוהגים כשערים כל הלילה

הדוגמה הבולטת בשאלה זו היא מה שהביא השלטי גבורים (על דפי הרי"ף ב, א אות א) וז"ל "לשון ריא"ז אם רוצה להקיץ כל הלילה ואינו אוכל ואינו ישן, יכול לאחר קריאתו לכתחילה כל הלילה ובלבד שיקרא קודם שיעלה

השיעור לעילוי נשמת:

מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע: אמור

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

ק"ש וברכת העומר בין עמוד השחר לנץ

מקור הדין לזמן ק"ש

המשנה אומרת (ריש ברכות ב, א) "מאימתי קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה, אמרו לו לא קרינו את שמע - אמר להם, אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות, מצותן עד שיעלה עמוד השחר" וכו'. ועל זה הגמרא מיד מקשה (שם) "תנא היכא קאי דקתני מאימתי?" ורש"י ביאר (שם ד"ה היכא) "היכא קאי - מהיכא קא סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע, שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה" כלומר עד שמתחילים לומר לנו פרטי זמן של קריאת שמע, היה צריך קודם לומר לנו שיש בכלל חיוב של קריאת שמע. וע"ז מתרצת הגמרא שהמשנה מקשרת את דבריה על מה שכתוב בתורה "בשכבך ובקומך" וכלשון רש"י: "וישם למד חובת הקריאה".

ראש דברך א'מ'ת'

אמר אחד הרבנים, שלא לחנם המשנה הפותחת את התורה שבעל פה מתחילה באות מ', (מאימתי) והגמרא פותחת באות ת' (תנא היכא קאי), שכן מצאנו שכשהתורה נמסרה בסיני לעם ישראל והקדוש ברוך הוא דיבר עם, והיו ראש דבריו באות א' (אנכי ה' אלוהיך). ושלושת הפתיחות האלו שהם הפתיחות של תורה מסיני, ומשנה וגמרא, רמזים בפסוק שכתוב (תהלים קיט, קס) "ראש דברך יאמתי א', 'אנכי ה' אלוהיך", מי "מאימתי", ת' "תנא היכא קאי". וזה בא ללמדנו, שהתורה והמשנה והגמרא הם ראש דברך והם האמת, והכל דברי הקב"ה.

אם קרא קודם זמנה לרש"י ולהלכה

המשנה אומרת, שזמן קריאת שמע הוא מעת שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, היינו צאת הכוכבים. כלומר שזמן הקריאה הוא מהלילה ולא קודם. ורש"י כותב (שם ד"ה עד סוף האשמורה הראשונה) "עד סוף האשמורה הראשונה - שליש הלילה, כדמפרש בגמרא (שם ג, א). ומשם ואילך עבר זמן, דלא מקרי תו זמן שכיבה, ולא קרינן ביה בשכבך, ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה, לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. אם כן, למה קורין אותה בבית הכנסת, כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי. ולפיכך, חובה עלינו לקרותה משתחשך, ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא. כלומר, שרש"י שואל, למה מתפללים יותר מוקדם בבית הכנסת, והלוא מצותה מצאת הכוכבים? אלא הטעם הוא רק כדי לעמוד להתפלל מתוך דברי תורה, אבל זמנה הוא בודאי רק ברדת הלילה שהוא זמן צאת הכוכבים. רש"י מוסיף שמשתחשך צריך שוב פעם לקרוא את שמע לפי שכשקרא עדיין לא היה זמן קריאה, אבל רש"י אומר שיקרא רק את הפרשה הראשונה על מטתו ותו לא.

התוספות (שם ד"ה מאימתי) מקשים על רש"י כמה קושיות, וז"ל "תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס, ב) ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות וכו' ועוד קשה דצריך לברך בקריאת שמע שתים לפניו ושתים לאחריה בערבית (היינו בלילה ממש). ועוד, דאותה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין כדאמר בסמוך (דף ה) ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך". כלומר, שעיקר התקנה של קריאת שמע על המטה היא אינה אלא בשביל המזיקין, ולא

קול צופיך

מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבּ מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

אמור - תשס"א - מאת מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

גם לברך, ואע"פ שרש"י דחה גירסא זו. במשניות שהיו לפני הרמב"ם הוא גרס "מותריין" ואע"פ זה דחוק, וצ"ע. ועיין למלאכת שלמה על המשניות.

דעת רבנו יונה נגד הרמב"ם ומרן

רבנו יונה (דף א בדפי הרי"ף ברכות, ד"ה ויש להקשות) חולק על הרמב"ם ומרן השו"ע, ולדעתו ההלכה היא שלחכמים האומרים עד חצות, פירושו - עד חצות ולא יותר, ואם לא קרא לא יכול לקרוא שוב. ולרבן גמליאל שאומר עד שיעלה עמוד השחר, פירושו שעד עמוד השחר יש מצוה לקרוא, ואין עניין לקרוא לכתחילה עד חצות.

נמצא שהוא חולק בשני הכיוונים על הרמב"ם והשו"ע. היינו, שלאחר חצות לא יקרא קריאת שמע (יכול לקרוא ק"ש כקורא בתורה ובלי ברכות) עם ברכותיה. מאחר ועשו חכמים "סייג" ולדעת ר"ג אין לו ענין שלכתחילה יקרא לפני חצות הלילה (כעין סברת הטור וריא"ז ועיין למג"א שם ס"ק י; ולפירוש הגאון ס"ק יג; ולביאור הלכה בענין המחלוקת בין רמב"ם ושו"ע להרא"ש והרשב"א). אלא ששואל רבנו יונה, הרי לחכמים מה שהתורה אומרת 'ובשכבך' הוא זמן ששוכבים לישון, והרי רוב האנשים אינם קמים בחצות, ואם כן כשעבר הזמן מדוע לא יקרא ק"ש עם ברכות? ועל כך אומר רבנו יונה - דוקא עד חצות. ולדעתו מחלוקתם היא, שרלבן גמליאל אין שום סייג בזמנה, ולחכמים עושים סייג, ובעבר הזמן אין לו השלמה. וכבר מצאנו שחכמים עשו סייג שבגללו מבטלים מצות עשה דאורייתא, כגון נטילת לולב בשבת - חכמים אמרו שלא ליטול לולב בשבת שמא יטלטל ד' אמות ברה"ר, ועל ידי סייג והרחקה מבטלים מצות עשה של נטילת לולב דאורייתא, ואומרים חכמים שב ואל תעשה עדיף. כך הדין גם בק"ש שעשו סייג והרחקה כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ואמרו חכמים שאם עובר הזמן הזה, התבטלה לך מצות עשה דאורייתא של ק"ש. (הרב 'שאגת אריה' סי' ד', לומד שבאמת ההלכה כמו רבנו יונה והביא ראה מהירושלמי, אריה' סי' ד', לומד שבאמת ההלכה כמו רבנו יונה והביא ראה עיי"ש).

דעת הרא"ש במחלוקת ר"ג וחכמים

דעת הרא"ש (פרק א סי' ט, וגם של 'שאגת אריה') שאמנם חכמים אומרים עד חצות, אבל אחרי חצות יכולים לקרוא קריאת שמע עד עמוד השחר עם ברכות. ורבן גמליאל אומר שלכתחילה מותר לקרוא עד עמוד השחר. כלומר שסבר כותיה דהרמב"ם בחדא ופליג עליה בחדא. בהבנת דעת חכמים הוא מסכים עם דעת הרמב"ם שאם עבר זמן יכול לקרוא עד עמוד השחר. ובהבנת דברי רבן גמליאל הוא חולק על הרמב"ם והוא לומד שיכול לכתחילה לומר ק"ש עד עמוד השחר. ולמעשה אנו פוסקים כשו"ע ורמב"ם ובפרט שכתוב (בכה"ח ס"ק כה; ומש"ב ס"ק כז) הקורא ק"ש אחר חצות נקרא "עבריין שעבר על דברי חכמים שאמרו עד חצות" (ועיין לפירוש הרמב"ם על המשניות שכתב וז"ל: "ודעת חכמים כדעת ר"ג שלא אמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כמו שיתבאר אח"כ והלכה כרבן גמליאל"). היינו, שהסייג של חכמים אינו לעיכובא, אלא ככל סייג אם עבר על הסייג "הלכה כמו רבן גמליאל שיכול לקרוא עד עלות השחר).

עבר הזמן, מצותו כל רגע ורגע עד חצות או מתי שירצה

השאלה שיש עוד לברר היא, מה הדין אם, למשל, עכשו בזמן שיעור זה שהשעה 15:20 כחצי שעה אחרי צאת הכוכבים, ועדיין יש מי שלא קרא קריאת שמע, במצב זה שכבר עבר זמן של צאת הכוכבים חכמים אומרים עד חצות. האם יש חיוב בכל רגע ורגע לקרוא ק"ש ולא להתעכב עוד, או שנאמר כיון שממילא עבר הזמן, הזמן החדש הוא עד חצות ויכול לכתחילה לקרוא סמוך לחצות. לדוגמא, יש דין של זריזין מקדימים, ויש דין של מצוה. כגון אדם היושב ללמוד בבוקר והוא סמוך לזמן של קריאת שמע, בשו"ע נפסק שלכתחילה זמנה עם הנץ החמה, ומזמן זה והלאה, כל רגע ורגע חובה עליו לקרוא קריאת שמע ולא להתעכב בו עוד. וכלשון השו"ע (סי' נח, סעי' ב): "אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל" (והוסיף על זה המש"ב שם ס"ק י"א: "מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרין מאוד ק"ש ואמרו חז"ל

עמוד השחר עכ"ל". דוגמה זו מצויה כשלומדים כל הלילה כמו בחג שבועות הממשמש ובא, שממילא ערים כל הלילה, ויש לו זמן לקרוא עד הבוקר, האם יכול לכתחילה לדחות את הקריאה על סמך זה שעוד יכול לקרוא אותה עד עמוד השחר, או שמא אין לו לקרוא אלא בזמנה דוקא. לדעת ה'שלטי גבורים' כיון שהגמרא אמרה שהלכה כרבן גמליאל, אם כן יכול לעשות כן לכתחילה. אבל אנחנו לא כן עושים, אלא מפסיקים את הלימוד כחצי שעה לפני חצות הלילה וקוראים קריאת שמע ולא מחכים עד הבוקר. והטעם שאנחנו עושים כן הוא מפני שהאמת היא שגם רבן גמליאל מודה שלכתחילה לא ידחה את הזמן עד הבוקר. וכחכמים שלכתחילה זמנה עד חצות.

כלומר, אליבא דשו"ע - ר"א, חכמים ורבן גמליאל - כולם סוברים שזמנה לכתחילה בצאת הכוכבים מיד. אלא מחלוקתם אם לא קרא בצאת הכוכבים, מה הוא זמן סיום קריאתה. ועיין בטור (סי' רלה המובא בשלטי גיבורים שם אות ג) והלכתא כר"ג דאפסיקא הלכתא כוותיה ואפי' לכתחילה יכול להמתין לקרות עד שיעלה עמוד השחר. ומ"מ אין לו לאכול ולישון עד שיקרא דתניא וכו' (הנזכרת לעיל), והוסיף וזה כסברת ריא"ז שהביא שם אות א.

הגיע זמן ק"ש באמצע שיעור תורה

אם ישבו ללמוד קודם שהגיע זמן קריאת שמע, והגיע זמן ק"ש באמצע השיעור, יש דיעות לכתחילה צריך להפסיק את השיעור ולומר קריאת שמע, ואחר כך ימשיכו ללמוד. ובאמת הרבה פוסקים אומרים שכך צריך לעשות. ויש מי שאומר שכיון שנמצאים בחבורה, וממילא אחר כך יש תפילת ערבית קבועה, ונמצאים במקום, אין חשש שיאמר אוכל קמעה ואישן קמעה ונמצא שהזמן עובר לו. אבל אם אין שיעור וכדומה, לכתחילה צריך לומר את ק"ש מיד בצאת הכוכבים (ועיין בכה"ח שם ס"ק כג, ועיין שם במש"ב שכל הטעם הוא מדין זריזין מקדימים, וא"כ יסכים הוא לסברת הכה"ח הנ"ל).

דיוק בדברי הרמב"ם והשו"ע

הרמב"ם כותב (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ט) "א"י זהו זמן קריאת שמע בלילה, מצותה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה (כלומר עד חצות). ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו. שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה" (בגמרא כתוב מן העבירה). כלומר שהרמב"ם לומד שלכתחילה זמנה מצאת הכוכבים ועד חצות, ולא יקדים ולא יאחר. ורק אם עבר הזמן הזה, נדחה הזמן לעמוד השחר. וצריך להבין את דברי הרמב"ם, מלשונם משמע שצריך לקרוא מצאת הכוכבים, עבר צאת הכוכבים ולא קרא, יכול לקרוא עד חצות. שהרי הוא כותב "מצותה משעת יציאת הכוכבים", כלומר שצריך לקרוא אותה מצאת הכוכבים, ועד חצי הלילה, כלומר שאם לא קרא בצאת הכוכבים יקרא אותה עד חצות. אבל אחר כך הרמב"ם מוסיף ואומר, "אם עבר ואיחר וקרא", לכאורה משמע מלשונם שאם בא לשאול אותנו נאמר לו אינך חייב לקרוא אחר חצות לילה, אבל אם "עבר" ו"קרא" אם כבר קראת יצאת ידי"ח והברכות אינם לבטלה. גם מהשו"ע משמע כך שכתב (אורח חיים סימן רלה סעיף ג) "לכתחלה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה. ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו". ולא משמע כן מהגמרא שהגמרא אומרת (ברכות דף ח, ב) "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל", כלומר, שפשטות דברי הגמרא משמע שאם הלכה כרבן גמליאל אם כן משמע שמורים כן שיקרא לכתחילה.

ולא ראיתי אינה ראייה שדברו ודקדקו כן מלשון הרמב"ם והשו"ע, ואפשר אני אומר אפשר מאחר ורש"י הביא בדף ט' ד"ה "כוות" בענין בניו של ר"ג שאמר להם "חייבים אתם לקרות", ורש"י הביא גירסא אחרת "מותריין אתם לקרות", היינו שאחר חצות גם ר"ג מסכים שאין חיוב מאחר ועברו על דברי חז"ל שעשו "משמרת" "להרחיק", ועכ"ז אם קרא יצא ידי"ח ויכול

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרֵב מֵרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

אמור - תשס"א - מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרֵב מֵרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

"השכימונו" במקום "השכיבנו". ואח"כ הוסיף "ומיהו מלשון הגמרא משמע שלא יאמר הברכה כלל" (עיין כסף משנה הלכות ק"יש פרק א, הלכה י; ועיין כה"ח ס"ק כט).

ההלכה נפסקה שבאנוס יכול לקרוא קריאת שמע לפני הנץ החמה. כדברי ריב"ל: "כדאי הוא רשבי" לסמוך עליו בשעת הדחק".

כיצד רשבי" מסביר את "ובשכבך"?

רשבי" תופס שתי קצוות, מצד אחד כשיוצא מהמערך ורואה אנשים עובדים הוא לא מבין את זה ואומר שילכו ללמוד תורה כל הזמן (עיין שבת לג, ב; וכן בברכות דף לה, ב שאדם יעסוק רק בתורה), ומצד שני הוא אומר שאדם שקורא קריאת שמע בבוקר ובערב מקיים את "והגית בו יומם ולילה".

עיין מסכת מנחות דף צט, ב ונדרים דף ח, א ור"ן שם, ההיפך ממה שכתוב בשבת ובברכות. אלא הענין הוא כך, רשבי" אומר כיצד יהא האדם עוסק בתורה יומם ולילה, מתחיל וקורא ק"ש ערבית ושחרית. וכתוב בירושלמי שכשקורא ק"ש יכוון גם על עשרת הדברות (עיין בתוס' ברכות דף יב, ב ד"ה "בקש"ו" כמו שרמוז בכמה סידורים), ועשרת הדברות כלול בהם תרי"ג מצוות, וע"כ לאט לאט הוא יגיע לקיים כל התורה כולה. ועוד, אחרי שיקרא ק"ש ידע שיש חיוב ללמוד תורה וילמד יומם ולילה. ורוצה רשבי" לזכות את ישראל ולקרוא ק"ש של לילה אם לא קרא אותה עד ע"ה, מאחר והיא מביאה ליראת שמים וללמוד תורה כאמור, לכן אמר רשבי" שגם אחרי ע"ה ולפני הנץ יכול לקרוא ק"ש של לילה ויברך שתי ברכות ראשונות של ק"ש וברכה אחת 'אמת ואמונה' כדי שיזכה לתורה ולקיום מצוות. וע"כ לדעת רשבי" רק ק"ש מותר לו לקרות אחרי ע"ה לפני הנץ, ולא תפילת ערבית אם לא התפלל. והוא מסביר, מאחר שעדיין אנשים ישנים בשעה כזו לפני הנץ החמה זה נקרא "ובשכבך" ועל כן אנוס יכול לקרא קריאת שמע. וז"ל משי"ב (ס"ק ל): "ידאף דמן התורה קרינן "ובשכבך" עד הנץ משום דאיכא עדיין מקצת אנשים דגנו בהיא שעתא, מ"מ היכא דלא איתניס בטלו חכמים ממנו מצות ק"ש על שאיחר כ"כ ואינו יוצא יד"ח שוב בקריאתה". כעין סברת תור"י הנזכר לעיל.

ספירת העומר יכול לספור עד עמוד השחר

אדם שישן והתעורר אחרי עמוד השחר ונוכר שלא בירך ספירת העומר, האם נאמר לו שיקום מיד ויטול ידיו ויספור ספירת העומר אף בלא ברכות התורה כי יש לו דין אנוס, וכמו שקריאת שמע יכול לקרוא כך גם ספירת העומר יכול לספור אחרי ע"ה ולפני הנץ עם ברכה? וכן אם יכול לספור עם ברכה לפני ע"ה?

בשו"ע כתוב: אדם סופר ספירת העומר כל הלילה, ואם שכח ולא ספר כל הלילה יכול לספור כל היום בלא ברכה. מהי הגדרת כל הלילה?

הגמרא אומרת במסכת מגילה (דף כ, ב): כל דבר שמצוותו ביום כשר כל היום, דבר שמצוותו בלילה כשר כל הלילה. ועוד שם "אין קוראים את המגילה, ולא מלים, ולא טובלים ולא מזיין, וכן שומרת יום כנגד יום עד שתנץ החמה, וכולם שעשו משעלה עמוד השחר - כשר". ז"א אם לאדם ישנה סיבה שהוא ממחר, יכול לקרוא את המגילה מעמוד השחר שזה נקרא יום.

ואומרת הגמרא: דבר זה נלמד מהפסוק "ויקרא אלוקים לאור יום" - למאיר ובא קראו יום. אלא מעתה ולחושך קרא לילה - למחשיך ובא קראו לילה? אלא אמר רבי זירא מהכא: "ואנחנו עושים המלאכה וחצייים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים והיה הלילה לנו למשמר והיום למלאכה ומה קראת יום - עמוד השחר". א"כ נמצא שיום זה מעמוד השחר, ולילה עד צ"ה.

ובהמשך המשנה אומרת: "כל היום כשר לקריאת המגילה", "וכל הלילה כשר לקצירת העומר" וא"כ כל הלילה יכול לברך על ספירת העומר עד עמוד השחר, כי עמוד השחר נקרא כבר יום.

אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת עול מלכות שמים די". והנה מהמש"ב ס"ר רל"ה שם (ס"ק כז) משמע שאדם שלא קרא קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים יכול לקרות ק"ש מתי שירצה, רק שיזהר שלא יעבור חצות. ואם עבר חצות, הלכה כרבן גמליאל עד עמוד השחר.

הגמרא כותבת: "תניא רבן שמעון בר יוחאי אומר: פעמים שאדם קרא קריאת שמע שתי פעמים בלילה אחד קודם שיעלה עמוד השחר ולאחר שעלה עמוד השחר ויוצא בזה ידי חובתו, אחד של יום ואחד של לילה". קריאת שמע השניה שלאחר עמוד השחר קרויה "של יום", וראשונה שלפני ע"ה קרויה "לילה". ושם מקשה הגמרא ואומרת "פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה אחד", והדר תני יוצא בהם ידי חובה של יום! יוצא שרשבי" סותר את דבריו, פעם מחשיב את אחרי ע"ה ללילה, ופעם דינו כמו יום.

משיבה הגמרא: "לעולם לילה הוא, והא דקרי ליה יום דאיכא אנשי קיימי ההיא שעתא". ז"א לעולם לפני עמוד השחר - זה לילה, אחרי עמוד השחר - זה יום. אלא שינעם אנשים שקמים לפני עמוד השחר שזה עדיין לילה, ומאחר וישנם שעדיין ישנים בע"ה ולהם זה נקרא לילה עד נץ החמה. ועל זה הגמרא אומרת: אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרשבי". לכתחילה מצוות קריאת שמע משיכיר את חברו, ומצוות וותיקין בהנץ החמה. ואומר רשבי" שאם אדם ממחר יכול לקרוא קריאת שמע ולהתפלל מזמן שעלה עמוד השחר.

אומרת הגמרא: "איכא דאמרי אמר רשבי" משום ר' עקיבא: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום קודם הנץ החמה ואחר הנץ החמה ויוצא בה ידי חובתו אחד של יום ואחד של לילה". א"כ יוצא שקודם הנץ החמה זה לילה, אחר הנץ החמה - זה יום. וע"ז הגמרא מקשה: הרי כתוב שתי פעמים ביום? כלומר נץ החמה הוא יום. עונה הגמרא: לעולם נץ החמה יום הוא ולמה אני אומר שאדם יוצא ידי חובתו אם קרא ק"ש של ערבית לפני הנץ החמה "דאיכא אינשי דגנו בהאי שעתא" - יש אנשים עצלים שקמים אחר הנץ החמה וזה נקרא "בשכבך" ולכן יוצא ידי חובה.

אומרים התוס' (ח, ב - ט, א ד"ה לעולם): יש הבדל עקרוני בין קריאת שמע לשאר מצוות. בתורה לא כתוב שצריך לקרא קריאת שמע ביום ובלילה, אלא כתוב "ובשכבך ובקומך" וחכמים אומרים: בשכבך - כשאדם שוכב במיטתו, ובקומך - כשאדם קם ממיטתו. ומכיון שלא כתוב יום או לילה אמרו חכמים מכיון שישנם עוד אנשים שקמים אחרי עמוד השחר זה נקרא "בשכבך" ויכול עדיין לקרא קריאת שמע של לילה, ובלבד שיהא לפני נץ החמה כי אחרי הנץ החמה אליבא דכו"ע זה יום.

אומרת הגמרא: "אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרשבי" - שאדם יכול לקרא קריאת שמע לפני הנץ החמה על חשבון הלילה, ואחר הנץ החמה - על חשבון היום. ולשון הגמרא בהמשך "כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק".

אומרת הגמרא: אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר 'השכיבנו'. אמנם יש אנשים ששוכבים לישון בזמן זה אבל רוב העולם לא כן. וע"כ יכול לברך שתי ברכות לפני ק"ש, וברכת 'אמת ואמונה' אחרי ק"ש ולא יברך 'השכיבנו'.

ועל כך אומר השו"ע: "הקורא קריאת שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובה, אלא אם כן היה אנוס, אבל לא יאמר השכיבנו דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכיבה. אבל שאר ברכות דהיינו שניים שלפני קריאת שמע ואחת שלאחריה 'אמת ואמונה' עד השכיבנו

יש מי שאומר: שלא יאמר את מילה 'השכיבנו' אלא יאמר "ותקנו בעצה טובה מלפניך" (עיין משי"ב ס"ק לב). וע"ז אומר הרב מנוח: שיאמר

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

אמור - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

אומר הרב פרי חדש ומובא בשדי חמד: הסיבה מכיון שרשב"י נסמך ביום הזה וגילה לנו סתרי תורה על ידו, והוא היה רבם ומורם של ישראל שהאיר להם במאור התורה ועל זה היום הזה נעשה להילולה. וכתב הפרי חדש: השמחה למה? אפשר על אותם תלמידים שהוסיף אחר כך רבי עקיבא שלא מתו על זה עושים שמחה.

ומוסיף הרב שדי חמד: רשב"י היה במערה שנים עשרה שנה ועוד שנים עשרה חודש מכיון שהיה מתנגד לרומאים ורצה ללמוד תורה והם רצו להילולה ואוכל ושותה, וביום ל"ג בעומר היו ששים ושמונים, ולקח את בנו ועשה לו תספורת 'חלקה' (עיין שדי"ח שם). וכתוב בספרים: שפעם אחת בליל ל"ג בעומר היה האר"י הקדוש שמח ורוקד, פתאום הוא עזב את כולם והלך לשמש (בעל ספר החרדים). אמרו לו כולם הכיבד אתה עוזב את הרבנים והולך לרקוד עם השמש? ענה להם: וכי לא ראייתם שעוד אחד רקד איתנו? אמרו לו: כן ראינו. אמר להם: זה רשב"י, וכי אני לא אלך לרקוד עימו? ומאז ידעו את ערכו של "השמש" בעל ספר חרדים.

ישנו טעם נוסף, שרשב"י בעצמו אמר באידרא: "עולו ואיתכנסו להילולה דילי" - בואו להילולה שלי. והאר"י הקדוש היה נוהג במנהג הזה ובא להילולה ואוכל ושותה, וביום ל"ג בעומר היו ששים ושמונים, ולקח את בנו ועשה לו תספורת 'חלקה' (עיין שדי"ח שם). וכתוב בספרים: שפעם אחת בליל ל"ג בעומר היה האר"י הקדוש שמח ורוקד, פתאום הוא עזב את כולם והלך לשמש (בעל ספר החרדים). אמרו לו כולם הכיבד אתה עוזב את הרבנים והולך לרקוד עם השמש? ענה להם: וכי לא ראייתם שעוד אחד רקד איתנו? אמרו לו: כן ראינו. אמר להם: זה רשב"י, וכי אני לא אלך לרקוד עימו? ומאז ידעו את ערכו של "השמש" בעל ספר חרדים. היה רב אחד שרצה לבטל את המנהג הזה וכתב: "אך לא מלאני ליבי לבטל מנהג זה מפני כבודו של רשב"י" (שדי"ח שם). לפני קרוב למאה שנה נכנסה אשה לא טהורה לקבר רשב"י ונגעה בקבר וירדו גשמים והיה בזה רעש גדול. והיה שם רב אחד שאמר לה שתצא משם. יצאה האשה והפסיקו הגשמים.

ב"ה לפני ארבע שנים עשו האפוטרופסים של הקדש הספרדים במירוץ בקבר רשב"י מחיצות, ואת הכניסה היפה ביותר נתנו לנשים ולגברים נתנו כניסה מהצד, וכל זה בשביל שלא יתערבו נשים ואנשים. ואסור היום לבא ולהוציא לעז על המקום הקדוש הזה ולמנוע אנשים מלבוא לשם. ואם רשב"י אומר לנו תבואו, עולו והתכנסו, אז עולו והצליחו. ואם הולכים להתפלל שם צריך להתפלל גם על כלל ישראל 'יקום רשב"י', ועיקר העיקרים הוא לקרוא קטעים מהזוהר הקדוש וזו המעלה החשובה ביותר. וכשנמצאים שם צריכים להתנהג בכבוד גדול גם בהליכה וגם בחזרה ולהחמיר יותר ממה שאדם מתנהג בתוך ביתו כי אדם נמצא בתוך הטרקלין של רשב"י, וכן להזהר לא לקנות שום מאכל שיש בו חשש. כותב הרב בא"ח שרבי עקיבא אמר לרשב"י: דייך שאני ובוראך יודעים מי אתה. ולכן שבאים לשם להתפלל הזכות חשובה מאד. ובמלחמת ששת הימים שהיתה קרוב לל"ג בעומר, ורצו כמה רבנים לעלות לציון של רשב"י ולא נתנו להם מבחינה ביטחונית והיה להם צער גדול, ורשב"י נגלה בחלום לכמה אנשים ואמר להם אני נמצא בנגב עם החיילים לשמור עליהם ולא תמצאו אותי במירוץ. ואכן היתה הצלחה גדולה מאד וזכות רשב"י עמדה לעם ישראל.

ויה"ר שגם עכשיו זכות רשב"י תגן בעדנו, ונתפלל לפני בורא עולם שישיר חרון אפו מעלינו ונשמע ונתבשר רק בשורות טובות ישועות ונחמות, ועל אמות העולם נאמר חרבם תבא בליבם וקשתותם תישברנה. ונזכה למה שאנו אומרים בפיט של בעל בא"ח ואמרתם כה לחי "קולו זמר עריצים, והכרית את הקוצים, והציל הלחוצים". יש כיום מאומות העולם שהם עריצים ומציקים לישראל יותר מקוצים, ועם ישראל לחוצים. וזכותו תגן על עם ישראל ותפילתו תתקבל שניצל מכל זה "והוא ימליץ טוב בעדנו" לא ישתוק ולא ינוח עד שנוכה לביאת הגואל ולבנין אריאל בב"א.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

ומאחר וספירת העומר קשורה עם קצירת העומר, והרמב"ם פסק (בהלכות תמידין ומוספין פרק ז, הלכה ז) "שכל הלילה כשר לקצירת העומר", אי"כ אפשר לספור עם ברכה לפני עמוד השחר, אבל אחרי ע"ה ולפני נץ החמה לא יכול לברך כי זה נקרא יום, ורק לענין ק"ש שכתוב "ובשכבך" מיקל רשב"י. מובאים לעיל שני קטעים מרשב"י, אחד לפני עמוד השחר ואחר עמוד השחר, והשני לפני הנץ החמה ואחר הנץ החמה. יש מי שאומר ששתי הדעות הללו חולקות בדעת רשב"י אם עמוד השחר נקרא יום או לא. אומר הר"י: ששתי דעות אלו של רשב"י הלכה ולא חלוקות, לאפוקי מה שכתב שם המאור. וכך נפסקה הלכה בשו"ע (סי' נח): קריאת שמע משיכיר את חבירו, ואם בדיעבד מעמוד השחר. ואם אדם קרא קריאת שמע בעמוד השחר אפילו שאינו אנוס יצא יד"ח (כדעת הר"י שפוסק כדעת רשב"י בדעה הראשונה). ובסי' רלה הביא את ההלכה של רשב"י השניה של הנץ החמה. בקריאת שמע מכיון שכתוב "ובשכבך" רשב"י מוצא דרך לזכות אותנו לקרוא קריאת שמע בשעה שיש שאנשים שוכבים. אבל בשאר דברים אינו סובר שזה נקרא לילה.

בספירת העומר כתוב "מהחל חרמש בקמה.. תמימות" שצריך לקצור בערב, והלילה נקרא זמן הקצירה עד עמוד השחר לכתחילה. ע"כ עד ע"ה אדם יכול לספור ספירת העומר עם ברכה, לאחר עמוד השחר יספור בלי ברכה.

קם לפני עמוד השחר וזכר שלא התפלל ערבית

הקם חמש דקות לפני עמוד השחר וזכר שלא קרא ק"ש ולא התפלל ערבית באופן שהיה אנוס או חולה מה יעשה? האם יקרא קריאת שמע או יתפלל? יש מי שאומר: יתפלל עמידה ולא יקרא ק"ש, ואח"כ יהיה הנץ החמה ולפי דעת רשב"י אנוס יכול לקרוא קריאת שמע. ואם יקרא קודם ק"ש כבר לא יוכל אח"כ לשוב ולהתפלל עמידה, וכן נוהגים (עיין כה"ח שם ס"ק לא). נפסקה הלכה שבבוקר מותר לקרות ק"ש עם ברכות עד שלוש שעות ועוד שעה, ושכרו רק כמו קורא בתורה, ואח"כ בלי ברכות.

ממתי מתחילים לספור ג' שעות, ד' שעות?

כתוב בתרומת הדשן (בסי' א) וכן פוסק מג"א ס"ק א, שהחשבון של רבע היום הוא כך: מעמוד השחר עד עשרים רגע אחרי שקיעה זה צאת הכוכבים (וסוף זמן קריאת שמע יצא בשעה 08:00 כיום לפי שעון קיץ). הלבוש, הגאון מוילנא ושו"ע ר' זלמן אומרים: שיום נקרא הנץ החמה. ומהנץ החמה עד שקיעת החמה זה נקרא יום. וסוף זמן ק"ש יצא בשעה 10:09 כיום לפי שעון קיץ. (עיין כה"ח סי' נח, ס"ק ד; ועין משי"ב שם ס"ק ד). שלמה המלך אומר שיש שני סוגי עצלים. "טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו". העצל לוקח בכפית אוכל מהצלחת ומתעצל להכניסה אל פיו, ואז הוא מתקרב לצלחת ואוכל.

וכן כתוב: "הדלת תיסוב על צירה והעצל על מיטתו" כמו דלת שמסתובבת על הצירה הלוך ושוב כך העצל על מיטתו, השעון מעורר אותו והוא מכבה אותו והופך פניו לצד אחר, עד שעובר זמן קריאת שמע. האדם צריך לדעת שיש שעות וזמנים שלכתחילה צריך להתפלל בהם ולקרוא בהם קריאת שמע, וכמה שאפשר יותר מוקדם בבוקר לקבל על עצמו עול מלכות שמים יותר טוב.

ותמיד צריך אדם לעשות לעצמו סימנים שלא ישכח לקרוא קריאת שמע (ועיין מ"ש האחרונים על אלה שלא קורין ק"ש בזמנה).

יום חמישי - הילולת רבי שמעון בר יוחאי

יש המסבירים את המשפט "כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק" כך, שאם יש דחק, צער וכאב לעם ישראל כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו ללכת למערה ולהתפלל שהוא יעמוד לפני הקב"ה וימליץ טוב על עם ישראל. בזמנם היו באים יהודים עשירים מדמשק והיו מביאים עימם את הבגדים היפים ביותר שלהם והיו זורקים אותם בתוך המדורה, ורבים לא הסכימו להם, ועיין שדי"ח מערכת אר"י שלימד עליהם סניגוריא. שואלים: הכיצד עושים הילולה לרשב"י הרי זה צער שמת? עושים שמחה ביום שמת?

